

La premsa i l'actualització permanent de dades sobre la COVID-19: un servei essencial

JOSEP GIFREU¹

Departament de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra

1. RESUM

El rol dels mitjans i dels professionals de la informació meresqué durant els confinaments de la pandèmia el tracte i el reconeixement institucionals d'un «servei essencial». La labor dels mitjans informatius esdevenia una tasca de primera necessitat per al saber públic durant l'emergència. Entre les diverses activitats informatives de la premsa, una de primordial i exclusiva era la de proporcionar als seus públics l'actualització permanent de les principals dades relatives a l'estat i l'evolució de l'epidèmia, amb una atenció singular a les comunitats locals. Aquesta exposició pretén ser una modesta aproximació a la tasca essencial desplegada pels mitjans informatius en pandèmia en la seva millor faceta del periodisme de servei.

2. UN PERIODISME DE SERVEI

Una de les primeres constatacions de l'observació de les activitats informatives dels mitjans en la pandèmia mostra com, des dels més modestos i locals fins als de cobertura nacional i internacional, la gran majoria practicaven amb encert i profusió el periodisme de servei.

Com expliquen els manuals sobre el *service journalism*, aquest tipus de periodisme se centra no tant en els fets d'actualitat com en la seva incidència en la vida i l'activitat dels públics respectius. El reporter és substituït aquí per l'analista i el comentarista. La típica pregunta del reporter, «Què està passant?», es transforma en una altra del tipus: «Com afecta les nostres vides el que està passant?». El periodisme de servei es concentra a facilitar als seus públics eines de comprensió dels

1. A/e: josep.gifreu@upf.edu.

fets d'actualitat per poder actuar de forma adequada i eficaç en la resolució de problemes i en la previsió d'accions futures.

Durant la llarga i complexa pandèmia de la COVID-19, i davant la quantitat de qüestions i d'incerteses plantejades en cada moment i en cada lloc, el periodisme de servei complia una de les funcions més útils i reconegudes: assumia la càrrega principal del periodisme de crisi, en íntima connexió amb el periodisme científic i el periodisme de proximitat.

Diversos estudis empírics posaven de manifest com els mitjans responien als desafiaments de la COVID-19. Per exemple, una ambiciosa iniciativa de l'European Journalism Observatory (EJO) preguntava als seus col·laboradors d'una trentena de països com els mitjans havien cobert la informació sobre la crisi els primers mesos. Entre les respostes, l'informe d'Itàlia explicava com l'agenda mediàtica es bolcà en el seguiment de l'expansió de la malaltia a la Llombardia; o l'informe alemany reclamava la consideració dels periodistes com a «treballadors clau» tot argumentant que «la majoria de la població obté la informació a través dels mitjans de comunicació de massa» (Mack i Winkelhahn, 2020).

Després dels primers impactes als diversos països afectats, l'acumulació progressiva de coneixements sobre la identitat del virus i el seu comportament permetia a les institucions sanitàries i als gestors públics d'elaborar una sèrie de recomanacions per a la prevenció de la propagació i el tractament dels infectats, així com de normes restrictives quan adoptaven mesures de confinament.

Aquí ens detindrem a considerar una de les activitats més destacables del periodisme de servei durant la pandèmia, com fou l'actualització i la publicació de dades sobre els fets i les qüestions més rellevants.

3. LES DADES RELLEVANTS

Justament fou en la mateixa definició de quins eren els fets i les dades més rellevants en l'evolució de la pandèmia on també els mitjans de comunicació intervenien, al costat, òbviament, de dues fonts de dades fonamentals, com eren les administracions sanitàries dels estats i les institucions científiques.

En realitat, el servei essencial atribuït als mitjans informatius durant la pandèmia no feia altra cosa que posar més en relleu que mai la seva funció habitual d'intermediació i, en aquesta crisi global, d'intermediació permanent entre els seus públics i els gestors principals de l'epidèmia en cada lloc i moment —les administracions governamentals: supraestats (ONU, OMS, UE, etc.), estats o subestats—, als quals pertocava de prendre les decisions polítiques i estratègiques per contenir i combatre el virus; i entre els públics i les institucions científiques —centres hospitalaris, centres d'investigació, universitats, revistes científiques, etc.—, als quals la societat confiava l'adquisició i transmissió de coneixement sobre

la identitat del coronavirus, el seu comportament i la recerca de tractaments i de vacunes.

Quines eren les principals fonts de dades de què s'alimentaven els mitjans? A part de les dades procedents de les administracions governamentals, convé citar les fonts principals no governamentals que subministraven permanentment dades i estats o afectacions de la pandèmia. En primer lloc, l'OMS, que oferia una gran quantitat de recursos per als mitjans de comunicació, a més de les dades registrals de base per al centre compilador més citat, el Coronavirus Resource Center (CRC, de la Universitat Johns Hopkins de Baltimore, Maryland, EUA). En segon lloc, l'esmentat CRC de Johns Hopkins University, que proporcionava diàriament, a partir de les dades de l'OMS, informació sobre casos, morts i tests per a cada país del planeta: el seu web degué ser durant molts mesos la pàgina més visitada pel món, i font imprescindible per a tots els mitjans. Eren també fonts habituals de consulta de l'actualitat de la crisi els centres de recerca (Pew Research, Reuters Institute for the Study of Journalism, European Journalism Observatory, etc.), les ONG (Metges sense Fronteres, Amnistia Internacional, Save The Children, etc.), els organismes professionals (Reporters Sense Fronteres, International Press Institute, International Center for Journalists, Federació Internacional de Periodistes, etc.). I en darrer lloc, però cada dia més determinants, les fonts derivades dels centres de recerca mèdico-científica i, especialment, les publicacions en revistes científiques de gran prestigi, com *Science*, *The Lancet*, *Viruses*, *Journal of Clinical Medicine*, *The New England Journal of Medicine*, *Trends in Pharmacological Sciences*, etc.

4. RECURSOS DEL PERIODISME EN PANDÈMIA

Com hem dit, una de les noves tasques que la pandèmia exigia del periodisme era la recollida constant i rigorosa de les dades més rellevants sobre l'evolució de la crisi sanitària, tant a nivell global com local, per tal de posar-les a disposició dels seus públics a través de relats i formats comprensibles per la majoria de la població. Una novetat rellevant en les pràctiques periodístiques fou la menció explícita en alguns casos de la metodologia utilitzada en la recollida de les dades, explicant amb detall les fonts i els problemes a l'hora del recompte i de la presentació de la informació.²

2. Dos exemples representatius d'explicació de la metodologia emprada. *The New York Times* afegia sempre al final de les dades relatives als EUA una nota («About the data») on feia constar en detall les «anomalies» detectades o els canvis de mètode de recompte en els diferents estats. El diari editat a Barcelona *La Vanguardia* també incloïa una «Nota metodològica» per precisar les fonts de dades relatives a l'Estat espanyol i les seves comunitats autònomes.

D'altra banda, i des del començament de l'epidèmia, moltes de les més importants capçaleres del periodisme mundial posaren a disposició dels seus lectors articles i espais gratuïts referits a la crisi sanitària. Als EUA, *The Washington Post* oferia en obert una secció específica sobre l'evolució del coronavirus; *The New York Times* també presentava la informació sobre la COVID-19 en una àrea informativa en obert que potenciaria progressivament amb les aportacions per als EUA d'una xarxa completa d'informadors a tots els estats i comtats; altres diaris com *The Wall Street Journal* o revistes com *The New Yorker*, *The Atlantic*, *Vanity Fair* o *Wired* obriren també els continguts relatius a la crisi. A França, *Le Monde* anunciava en un editorial de primers de març la voluntat de posar a disposició dels lectors molts articles en obert per facilitar la presa de decisions i mostrar «el seu compromís amb l'interès públic»; la iniciativa seria copiada poc després pel seu col·lega de París *Le Figaro*. A Itàlia, el diari *Il Sole 24 Ore* oferia un molt ampli repertori de dades en obert sobre l'estat i l'evolució de les diferents onades de la pandèmia, etc.

Resulta impossible en una breu exposició com aquesta donar compte del volum i la varietat de contribucions de la premsa en el subministrament de dades rellevants sobre la COVID-19. Les dades més rellevants objecte de divulgació permanent i generalment en obert en les webs dels mitjans eren les que permetien avaluar l'estat de l'epidèmia en els diferents cercles de l'entorn pròxim i les estratègies adoptades per al control de la crisi. Les estratègies de control eren bàsicament de dos tipus: la que corresponia als governs (diagnòstic de casos, rastreig dels contactes, disponibilitat de serveis de salut, adopció de mesures restrictives, etc.) i la que pertocava als ciutadans, que s'havia de centrar en la prevenció dels contagis (mascaretes, rentat de mans, distanciament social i aireig).

Entre l'estratègia «macro» (de gestió de la crisi sanitària) i la «micro» (la de cada ciutadà), els mitjans informatius adquirien un protagonisme, si no determinant, molt notable en la mesura que oferien permanentment, dia a dia, un estat de l'evolució del coronavirus al món i en l'entorn més proper.³ La divulgació diària de les principals magnituds de la crisi sanitària, tant pel que fa a les dades registrals proporcionades per les administracions com pels indicadors de les tendències de l'epidèmia en cada lloc i moment, atorgaven al públic i a la societat en general —particulars, nuclis familiars, empreses, institucions diverses, etc.— elements importants per prendre les decisions més adequades en relació tant amb el risc de contagi com amb les restriccions imposades per les autoritats.

3. Dos exemples del mes d'abril de 2021: diari *Ara*, «L'evolució del coronavirus, per comarques i municipis» a Catalunya, a dia 12/04/21 (<https://interactius.ara.cat/coronavirus/comarques-municipis>); diari *The New York Times*, «Coronavirus World Map: Tracking the Global Outbreak», a dia 18/04/21 (<https://www.nytimes.com/interactive/2020/world/coronavirus-maps.html?action=click&module=Top%20Stories&pgtype=Homepage>).

Portada de The New York Times,
24/05/20

Portada del diari O Globo, de Rio
de Janeiro, 09/08/20

Portada de The Times, 27/01/21

A mesura que avançava la pandèmia, el conjunt de coneixements mèdics, de recomanacions o de restriccions en cada circumstància solia ser objecte de sistematització per part dels mitjans a través de seccions FAQs especialitzades. A part de les pàgines web de les administracions, eren els mitjans de comunicació els encarregats de divulgar entre la població aquelles recomanacions. Progressivament, també seria cada vegada més important la labor d'alta divulgació sobre l'estat en cada moment dels coneixements científics i tècnics sobre la COVID-19.⁴

Estretament relacionada amb aquesta funció, cal destacar la labor i la batalla lliurada per la premsa de qualitat per combatre la desinformació i les *fake news* que pretenien negar la gravetat de la COVID-19. La convicció que el periodisme professional de qualitat contribuïa a reduir els efectes de la desinformació i les *fake news* portà al prestigiós diari de São Paulo *Folha de S. Paulo* a promoure una recerca experimental en aquest sentit. Entre novembre i desembre de 2020, conduït per tres investigadors acadèmics, un experiment amb dos grups de 500 lectors va demostrar que el grup amb accés a la informació del diari tenia un 25% més de possibilitats d'acreditar si una informació era falsa (Scolese, E. *et al.*, 2021).

D'altra banda, els mitjans informatius van desplegar un ampli ventall de recursos visuals per facilitar la comprensió de l'evolució de la crisi sanitària provocada per la COVID-19 i de les estadístiques generades pels diferents centres de recollida i tractament de dades. A tal fi, l'estreta col·laboració dels departaments i professionals d'informàtica en la disponibilitat dels diferents recursos visuals fou crucial en els diferents nivells d'intervenció: en el processament dels documents, en la investigació de les dades, en la conversió de les dades en mapes, infografies i gràfics interactius, etc. Òbviament, aquestes noves facilitats en la visualització d'una pandèmia a escala mundial i local eren possibles per l'omnipresència d'internet i de telèfons mòbils intel·ligents, per bé que aquesta riquesa informativa visual interactiva només era accessible a través dels dispositius digitals.

5. EL RECORD DE LES VÍCTIMES

Si hi ha hagut un àmbit d'interès en la pandèmia on els mitjans informatius han carregat amb la responsabilitat central ha estat en el record de les víctimes de la tragèdia. Els mitjans informatius, sobretot els que disposaven de llocs web interactius i de suficients recursos professionals, duïen a terme en relació amb les víctimes de la pandèmia diverses i complementàries missions.

4. Podríem aportar múltiples casos sobre la inclusió de seccions FAQs en les pàgines webs de molts mitjans. Com a exemple significatiu, valgui aquest: el diari italià *Il Sole 24 Ore* incloïa sota l'etiqueta de «Coronavirus, cosa ha scoperto la scienza» un total de 34 respostes als interrogants més comuns entre el públic (a dia 19/10/20: <https://lab24.ilssole24ore.com/covid-19-scienza/>).

D'una banda havien de seguir i d'atendre la lògica dels grans números: és a dir, oferien als seus públics les xifres de víctimes mortals per COVID-19 de cada dia o de la setmana anterior, i els totals de la ciutat, la comarca, la regió, la nació i mundials, a partir de les fonts estadístiques facilitades per les administracions respectives i per l'OMS i centres científics com la Universitat Johns Hopkins (Baltimore, Maryland, EUA). En aquest sentit, els mitjans informatius realitzaven una funció clàssica imprescindible: la de vigilància atenta i responsable de l'entorn pandèmic, des dels entorns de proximitat als grans moviments i les grans tendències dels estats i de les regions mundials.

D'altra banda, i a l'altre extrem, contribuïen a acompanyar el dol personal i col·lectiu per la gran devastació de vides. Dedicaven pàgines a la publicació dels noms i de relats de vida de víctimes concretes a través de les esqueles i dels obituaris. En molts casos, les hemeroteques donaran fe de la magnitud de la tragèdia gràcies a aquelles pàgines dels diaris.

Els mitjans informatius eren conscients que la pandèmia no es podia reduir a xifres, i que els pacients i els morts no eren un número més en una muntanya estadística de corbes ascendents i descendents. Ni, tampoc, una mera esqueleta. El perill més evident davant l'acumulació de morts i de dades estadístiques era el que alguns analistes anomenaven «la normalització del nombre de morts». En plena expansió dels casos i de les víctimes mortals als EUA, alguns observadors crítics temien que es pogués normalitzar els morts per COVID-19 com s'havien normalitzat «les morts per violència de les armes» (Allsop, 2021).

Alguns mitjans impresos feren patent la voluntat de superar la «normalització estadística dels morts» dedicant portades a recordar els noms i les cares de les víctimes. Entre les moltes portades de diaris impresos dedicades al record dels morts «de proximitat», aportem i reproduïm aquí tres exemples significatius: *The New York Times* dedicà una portada (24/05/20) únicament a una llista a sis columnes de noms de víctimes (el títol a tota pàgina deia: «U.S. Deaths Near 100.000, and Incalculable Loss», i la primera columna tenia aquest títol: «They Were Not Simply Names on a List, They Were Us», i la llista continuava en el primer quadern del diari fins a 1.000 noms, l'1% dels morts per COVID llavors als EUA); el diari de Rio de Janeiro *O Globo*, en sumar el Brasil 100.000 morts per COVID, reproduïa en portada (09/08/20) un gran *collage* amb fotos de difunts ressaltant en primer pla la foto de la primera víctima, Rosana Aparecida; i *The Times* de Londres, quan Anglaterra esdevenia el primer país d'Europa a superar els 100.000 morts, dedicà la seva expressiva portada (26/01/21) a rememorar la tràgica xifra, il·lustrada amb vint rostres.

En conclusió, els mitjans informatius i la professió periodística afrontaren els riscos i els reptes imposats per la pandèmia reconvertint les estructures i les rutines professionals d'acord amb les exigències d'un periodisme de servei que

les autoritats i la societat entenen en ple confinament com a «servei essencial». La gran majoria de mitjans, sobretot els considerats de qualitat i de referència, desplegaron un gran ventall de recursos per tal d'actualitzar i divulgar contínuament les darreres dades disponibles sobre aspectes, fets, indicadors, tendències i avaluacions de la crisi sanitària, per tal de mantenir ben informats els respectius públics i combatre els corrents de desinformació i de *fake news* sobre l'epidèmia. El seguiment, el record i la divulgació permanents de molts mitjans de les víctimes de la COVID-19 en el seu entorn més pròxim, mirant de superar «la normalització del nombre de morts» amb la publicació d'històries i memòries singulars, resumeixen el rol central del periodisme de servei durant la crisi: un rol d'intermediació entre les grans xifres i l'impacte en la vida quotidiana, entre les descobertes i les aportacions de la ciència sobre el nou virus i el saber públic, entre les greus decisions dels gestors governamentals i les afectacions personals, laborals o familiars.

BIBLIOGRAFIA

- ALLSOP, Jon. «Have we normalized the Covid-19 death toll?». *Columbia Journalism Review* (9 juny) [en línia]: <https://www.cjr.org/the_media_today/coronavirus_death_count_normalize.php>.
- MACK, Johanna; WINKELHAHN, Roman (2020). «Germany: Coronavirus and the media», *European Journalism Observatory* (2 abril) [en línia]: <<https://en.ejo.ch/ethics-quality/germany-coronavirus-and-the-media>>
- SCOLESE, Eduardo; TAKAHASHI, Fabio, i TAVARES, Joelmir (2021). «Disseminação do jornalismo profissional reduz influência de fake news, indica pesquisa», *Folha de S.Paulo* (10 gener) [en línia]: <https://www1.folha.uol.com.br/amp/poder/2021/01/dissemnacao-do-jornalismo-profissional-reduz-influencia-de-fake-news-indica-pesquisa.shtml>.